

му / Н. Оніщенко, О. Матвієнко, М. Томашевська // Держава і право. Юрид. і політ. науки : зб. наук. пр. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2005. – № 30. – С. 18-25.

3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червень 2014 р. // Офіційний вісник України. – 2014. – № 75. – Ст. 2125.

4. Recommendation CM/Rec (2013) 1 of the Committee of Ministers to member States on gender equality and media – К. : ФОП Комаров М.В., 2013. – 14 с.

Зимовець Андрій Валерійович
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри загальноправових дисциплін
юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ЩОДО МОРАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ ТА ДЕРЖАВІ

Відсутність реальної боротьби з корупцією, як і відповідальності за аморальні вчинки вищих посадових осіб нашої держави, занепад сучасної освіти та духовного розвитку молоді – це лише частина причин і умов, які негативно впливають на формування у громадян відповідального ставлення до власної правової поведінки.

Проблематиці моральної відповідальності приділялась увага багатьох мислителів. На наш погляд, питання відповідальності найбільш повно розкрито у вченні І. Канта про мораль. На його думку, стати моральною особою людина здатна лише при усвідомленні своєї відповідальності перед людством в цілому. Оскільки люди є рівними між собою як представники роду, оскільки кожний індивід володіє для іншого абсолютною моральною цінністю. Спираючись на зазначені положення, Кант ввів поняття морального закону (категоричного імперативу). На відміну від гіпотетичних правил категоричний імператив не містить вказівок, як потрібно себе вести в тому чи іншому випадку. Він містить лише загальну ідею «обов'язку перед обличчям людства», надаючи індивідові повну свободу вирішувати самостійно, яка лінія поведінки найбільш повно відповідає моральному закону. Філософ визначає дві основні формули категоричного імперативу: 1) «вчиняй так, щоб максима твоєї поведінки була загальним законом»; 2) «вчиняй так, щоб завжди ставитись до людства як у своїй особі, так й в особі будь-кого іншого як до мети і ніколи лише як до засобу». Попри значне розходження у формулюванні вони є змістовно близькими одне до іншого. В них проводиться ідея моральної відповідальності людини. Кант зазначав, що належне – це обов'язок, але тільки поки йдеться про зовнішні вимоги. Належне стає внут-

рішньою моральною свободою, коли вся діяльність людини підкоряється його виконанню. Це внутрішнє добровільне сприйняття обов'язку та перетворення його на принцип свідомої доброї волі саме й складає суттєвий момент відповідальності.

Не оминув проблематику відповідальності і Гегель, який не ставив перед собою завдання обґрунтування відповідальності, але саме він, продовживши ідею Фіхте про загальну відповідальність усього народу перед майбутнім та ідею Шеллінга про відповідальність перед абсолютом, заклав основу сучасного розуміння відповідальності як усього суспільства, так і окремого індивіда. Гегель пов'язував винність людини з тим, що саме людина є добровільною причиною своїх вчинків. Він бачив вищий прояв моральності в обов'язку. Виконання обов'язку, за Гегелем, робить людину вільною. Він підкреслював, що в Англії навіть останній бідняк вважає, що володіє правом, а відтак і свободою (але в той же час і відповідальністю за своє становище).

Сучасна доктрина моральності, серед іншого, визначає, що людина не повинна бути безправним об'єктом державного управління або засобом здійснення державної влади. Насамперед людина має законодавчо визнані природні права і свободи, які мають стати реальною найвищою соціальною цінністю, осередком як соціальної системи в цілому, так і національної системи права і законодавства зокрема. Межі ж державного владарювання мають визначатися не просто юридичними актами, але також і духовною та матеріальною необхідністю забезпечення свободи людини, що обумовлюється морально-етичними нормами, які складають духовний каркас і начало правопорядку в суспільстві. Головне завдання вітчизняних держави і права – охорона особистої свободи людини від антиправових діянь, свавілля як інших індивідів, так і органів державної влади, органів місцевого самоврядування, забезпечення матеріальних і духовних умов здійснення прав і свобод людиною.

Моральна відповідальність, виступаючи певною формою соціального зв'язку індивіда з іншими людьми та суспільством в цілому, становить один з первинних фундаментальних принципів суспільного буття. В цьому плані можна зазначити, що людина, яка не пізнала меж своєї свободи та відповідальності, має бути визнана позаетичною, а держава, яка фактично встановлює, але юридично не закріплює і не додержується меж свободи як людини, так своєї власної, – аморальною.

Державна влада, створюючи закони, маючи спеціальні повноваження і засоби для реалізації правових приписів, сама «пов'язується» правом. Щодо моралі панівною суспільною і юридичною думкою завжди було уявлення про пріоритет у суспільстві моралі над правовими критеріями поведінки.

У правовій, демократичній державі дуже важливою стає переорієнтація свідомості суспільства на загальнолюдські цінності. Це означає, що від суспільства вимагається такий рівень правової культури, за яким повага до права і закону є особистим переконанням людини, а також законодавця, державного службовця.

Повагу до права, до закону визначають як моральну і політико-правову категорію, засновану на усвідомленні їх цінності як регуляторів суспільних відносин.

Взагалі, моральну відповідальність соціальних суб'єктів слід розглядати не тільки як вплив на свідомість людини, але й крізь призму створення відповідної системи виховання, освіти, пропаганди. Ця система повинна бути спрямована на виховання в особи високих моральних якостей, патріотизму, відповідальності, почуття права і законності.

Почуття моральної відповідальності є одним із первісних елементів у системі психологічних механізмів правомірної поведінки. Як компонент психологічної структури, воно набуває значення засобу саморегуляції в процесі формування особистих якостей індивіда, передбачає знання своєї моделі «законного і незаконного», дозволяє людині пізнавати, оцінювати правову дійсність і стимулює її до конкретної поведінки. Розвиток почуття моральної відповідальності сприяє формуванню навичок правомірної поведінки суб'єкта. Про високоморальну людину можна говорити як про особистість, в якій склалася установка на правомірну поведінку. Все це призводить до встановлення і панування в суспільстві гармонійних відносин. За таких умов реалізація моральної відповідальності має відбуватися автоматично при здійсненні суб'єктами вчинку, яким вони завдають шкоди одне одному. Причому процес реалізації відповідальності повинен здійснюватися у тому числі відповідно до правових приписів, збігатися з юридичною та політичною відповідальністю.

Яскравим прикладом відповідального, свідомого й порядного ставлення до своєї діяльності, статусу, почуття поваги до народу є політична традиція Великобританії. Згідно з нею, якщо парламент Великобританії не підтримує пропозицій (законів, поправок до законів), які внесені Прем'єр-міністром Великобританії, останній добровільно йде у відставку. Такий випадок мало не стався з Прем'єр-міністром Великобританії Т. Блером, коли він запропонував підвищити платню за отримання вищої освіти у вищих навчальних закладах країни. Тільки мінімальна перевага при голосуванні врятувала його від відставки.

До негативних факторів, що впливають на реалізацію моральної відповідальності, можна віднести переважання особистих інтересів політиків над загальнонародними й державними інтересами; небажання підкорятися моральним нормам, а відтак і правовим приписам, велінням органів державної влади; перевагу емоцій над розумом і волею при розв'язанні політичних проблем; загальну неорганізованість і нетолерантність. Негативними факторами також є фіктивні політичні угоди про політичну відповідальність, публічні заяви відповідальних посадових і службових осіб про відповідальний уряд, парламент, інші органи державної влади, які насправді виявляються обманом; стале та закореніле почуття безвідповідальності посадовців.